

СЕМАНТИКА ДИРЕКТИВНОЇ КАУЗАЦІЇ В ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ДІЄСЛОВАХ ІЗ СЕМОЮ ЗАПЕРЕЧЕННЯ (на матеріалі англійської мови)

М. О. Куца, О. О. Залужна

Анотація. У даній роботі розглядаються семантичні типи директивних каузативних екзистенційних дієслів (далі КЕД) із семою заперечення в англійській мові. Визначено, що каузативність, екзистенційність та заперечення є універсальними фундаментальними категоріями мови. З метою виявлення продуктивності семантичних типів в англійській мові здійснено кількісний аналіз емпіричного матеріалу. В результаті проведеного дослідження було виділено три основні групи директивних КЕД із семою заперечення, а саме: 1) КЕД без додаткових семантичних ознак; 2) КЕД з вказівкою на додаткові семантичні ознаки причини/способу дії; 3) КЕД каузації за допомогою протиправної дії.

Ключові слова: каузація, каузативні дієслова, екзистенційні дієслова, заперечення, семантика.

1. Вступні зауваження. Одиниці дослідження репрезентують складну похідну категорію мови, яка комбінує у своїй семантичній структурі три фундаментальні універсальні категорії мови, а саме каузативність, екзистенційність та заперечення. Мовна категорія каузативності представляє вид причинно-наслідкових відносин і є однією з універсальних категорій мови. Базовою каузативною вважається ситуація, що складається щонайменше із двох мікроситуацій, які пов'язані між собою відношенням каузації або спричинення дії або стану [1, с. 14]. Категорія буття є основоположною філософською категорією. Екзистенційність – це фундаментальна лінгвістична категорія, яка є мовною універсалією та є об'єктом вивчення не тільки мовознавства, але і логіки та психології [2].

Заперечення – це одна з основних розумових операцій і представляє собою складне та багатоаспектне явище, яке є об'єктом вивчення мовознавства, логіки та філософії. Будучи універсальною категорією мови зі складною та багатоаспектною семантикою, категорія заперечення знаходить своє вираження в усіх мовах світу [3].

Об'єктом дослідження є каузативні екзистенційні дієслова із семою заперечення в англійській мові, тобто дієслова, які виражають каузацію припинення існування об'єкта, напр., англ. *to annihilate* 'знищувати', *to murder* 'вбивати', *to chop down* 'зрубати'.

Предметом виступає семантика директивної каузації в екзистенційних дієсловах із семою заперечення в англійській мові.

Мета дослідження полягає у проведенні семантичного аналізу англійських каузативних екзистенційних дієслів із семою заперечення.

Матеріалом дослідження слугують 138 лексем, отримані методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел англійської мови.

2. Теоретичні засади дослідження. Питання про лінгвістичний статус «каузальності» та «каузативності» посідає особливе місце в сучасному мовознавстві. Каузативність визначається як лінгвістична категорія, яка властива дієсловам і відображає причинно-наслідковий зв'язок між подіями, фактами, станами, а каузальність – це логіко-філософська категорія, яка охоплює всі види зв'язків між подіями у навколишньому світі [4].

У дослідженнях, присвячених вивченню каузативних дієслів, можна виділити різні аспекти: логіко-семантичний (Н. Д. Арутюнова [2]); функціональний (Н. Н. Болдирев [5], Г. А. Золотова [6]); лексико-семантичний (Ю. Д. Апресян [7]); порівняльно-типологічний (Т. Е. Абросимова [8], О. О. Залужна [1]).

Основним поняттям категорії каузативності є термін «каузативна ситуація» (далі КС). Для КС обов'язковою є наявність наступних базових елементів: 1) відношення каузації, яке робить ситуацію каузативною; 2) каузатор; 3) об'єкт каузації; 4) стан об'єкта каузації [9].

За О. О. Залужною базову каузативну ситуацію можна представити у вигляді такої формули тлумачення (далі ФТ): «X дією v_1 каузує Y виконувати дію / бути у стані v_2 », напр. : англ. *Your attitude made us leave* ‘Ваше ставлення змусило нас піти’, де семантичні ролі актантів розподіляються таким чином: *Ваше ставлення* – предмет антецедента (вчинок), *нас піти* – предмет консеквентна, *піти* – каузативна зв’язка. За загальноприйнятими визначеннями X – це агенс [1, с. 6], за іншим визначенням каузатор; Y – пацієнс [1, с. 6].

На думку М. Шибатані, каузативна ситуація має відповідати двом умовам:

- a) каузувальна подія та подія, яка каузується, розподілені в часі таким чином, що подія, яка каузується, може відбуватися тільки після каузувальної;
- b) каузувальна подія та подія, яка каузується, є взаємозалежними, й існування події, яка каузується, можливе тільки за умови реалізації каузувальної події. Якщо каузувальна подія не відбулася, подія, яка каузується, також не відбувається [10, с. 239–240].

Сучасна лінгвістика пропонує декілька семантичних класифікацій каузативних дієслів:

1) залежно від ступеню впливу каузатора виділяють **маніпулятивну** (англ. *to axe* ‘відрубати’, *to assassinate* ‘вбивати’, *to shove* ‘штовхати’) та **директивну** каузацію (англ. *to condemn* ‘конфіскувати’, *to beg* ‘випрошувати’) [1 с. 18];

2) залежно від ступеня участі каузатора каузативні ситуації поділяються на **фактитивні, пермісивні (прохібітивні)** та **асистивні** [1, с. 18]. За фактитивної каузації каузатор розглядається як основне джерело дії, що каузується, напр. : англ. *to pull* ‘тягнути’, *to take* ‘брати’ тощо. При пермісивній ситуації каузатор не є основним джерелом дії, яка каузується, а його роль обмежується дозволом (заборонаю) виконання дії, напр.: англ. *to permit* ‘дозволяти’, *to bar* ‘забороняти’ тощо. За умови асистивної каузації каузатор є не єдиним джерелом дії, яка каузується, а виконує цю роль спільно з ким-небудь іншим або сприяє виконанню дії, напр.: англ. *to help* ‘допомагати’, *to facilitate* ‘сприяти’;

3) за характером каузувальної ситуації виділяють **навмисну (активну)**, напр.: англ. *to build* ‘збудувати’ та **ненавмисну (пасивну)** каузацію, напр.: англ. *to drop* ‘вронити’;

4) залежно від темпоральної дистанції між антецедентом та консеквентом каузативні ситуації поділяються на **прямі та непрямі**;

5) за напрямком каузативної дії виділяють **пряму (позитивну)** та **зворотну (негативну)** каузацію.

У лінгвістиці на позначення завершених за змістом синтаксичних структур, в яких стверджується існування або неіснування в світі (його фрагменті) об’єкта (класу об’єктів), наділеного певними ознаками, вживаються два терміни – «буття» та «екзистенція».

Екзистенційні дієслова виражають судження про існування або присутність когось або чогось. Оскільки функціонально-семантична категорія екзистенційності є приналежністю рівня мовного змісту, вона характеризується унікальними, властивими лише даній мові особливостями, зумовленими специфікою мовних засобів вираження, узагальнені значення яких висвітлюються в семантичних функціях, що входять в її склад. При цьому дана функціонально-семантична категорія володіє універсальними властивостями, які визначаються її зв’язком із відповідною понятійною категорією, що відноситься до рівня розумового змісту [11, с. 10].

За семантикою дієслів буття Н. В. Мелекесцева виокремлює такі моделі кількості: 1) дієслова буття (напр., англ. *to be* ‘бути’, *to exist* ‘існувати’); 2) дієслова появи, виявлення (напр., англ. *to appear* ‘з’являтися’, *to stay* ‘залишатися’); 3) дієслова збільшення, накопичення (напр., англ. *to increase* ‘збільшуватися’, *to grow* ‘зростати’); 4) дієслова зменшення, зникнення (напр., англ. *to disappear* ‘зникати’, *to decrease* ‘зменшуватись’); 5) дієслова кількості (напр., англ. *to count* ‘рахувати’, *to comprise* ‘налічувати’); 6) дієслова переміщення, руху (напр., англ. *to arrive* ‘прибути’); 7) дієслова, що входять до складу фразеологізмів [12, с. 435].

Заперечення – це окрема, семантично не членована, універсальна значеннева категорія. О. В. Падучева виділяє шість типів заперечення [13]: **повне** (або семантично загальнозаперечне речення, яке цілком складає сферу дії заперечення), **часткове** (або семантично частковозаперечне, тобто в реченні заперечується один семантичний компонент), **фразове** (виражене заперечним словом у складі присудка або заперечною формою присудка), **зміщене** (те, що прилягає не до того слова, до якого відноситься за змістом, а до другого слова, що синтаксично підкорює перше), **множинне** (або кумулятивне – виражається наявністю в реченні заперечного займенника, прислівника чи сполучника, коли відбувається узгодження, що допускає або вимагає заперечення перед присудком).

До засобів вираження заперечення зараховують як **експліцитні** (заперечні частки, займенники, прислівники, префікси), так й **імпліцитні** (семантика слова) засоби, до яких, зокрема, належать досліджувані в роботі дієслова.

Наслідуючи ідеї структурної лінгвістики базову каузативну екзистенційну ситуацію із семою заперечення можна представити у вигляді такої ФТ: «X дією v_1 каузує Y (не)існувати».

3. Базові семантичні типи директивних КЕД із семою заперечення.

Для складання корпусу вибірки були розроблені такі критерії добору матеріалу, яким має відповідати семантика дієслова:

- семантика дієслова має містити три елементарні семи: каузативну, екзистенційну та заперечну;
- відношення між X та Y має бути каузативним;
- сема заперечення має міститися в екзистенційному компоненті значення.

За основу поділу КЕД на семантичні типи за каузативним компонентом значення було прийнято найпоширеніший розподіл в лінгвістиці дієслів на маніпулятивні та директивні. У даній роботі будуть детально розглянуті КЕД директивного каузатива.

Екзистенційні дієслова директивної каузації

Семантика каузації	КЕД (ЛСВ)	%	Приклади
КЕД з вказівкою на додаткові СО причини/способу дії	84	60,87	<i>to avert</i> ‘запобігти чомусь поганому’, <i>to repress</i> ‘придушувати’ (силою)
КЕД без додаткових СО	32	23,19	<i>to prevent</i> ‘припинити щось’
КЕД каузації за допомогою правової дії	22	15,94	<i>to revoke</i> ‘анулювати’, <i>to annul</i> ‘анулювати’
Всього	138	100	

До директивної каузації зараховується таке логіко-семантичне відношення між каузатором та об’єктом каузативної ситуації, коли припинення існування/виконання дії Y пов’язане із життям і стосунками людей у суспільстві; правовими документами, а дія відбувається дистантно без фізичного контакту між каузатором та об’єктом каузативної ситуації. Семантику цих одиниць можна представити за допомогою ФТ «X дією v_1 каузує Y (не)існувати, не вступаючи з Y у фізичний контакт». Базовою лексею для каузативних дієслів даного типу в англійській мові є лексема *to prevent* «to stop something from happening» ‘припинити щось’.

В англійській мові переважно для всіх КЕД без додаткових семантичних ознак каузатор та об’єкт каузативної ситуації не конкретизуються (32 одиниці, що становить 23,19 % від загальної кількості). Наприклад, *to stop* «to prevent something from happening» ‘запобігти чомусь’, *to stifle* «to stop something from happening» ‘запобігти чомусь’.

Втім, переважна більшість КЕД цього типу містить вказівку на додаткові семантичні ознаки та подальшу конкретизацію характеру логіко-семантичного зв’язку між каузатором та об’єктом каузативної ситуації, причину або спосіб виконання дії (84 одиниці, що

становить 60,87 %), наприклад, англ. *to discourage* «to prevent something from happening, especially because you do not approve of it or think it is harmful» ‘запогігти чомусь, особливо тому, що не схвалюється або вважається шкідливим’, *to ditch* «to end a sexual or romantic relationship with someone in a sudden and unkind way» ‘закінчити сексуальні або романтичні стосунки з кимось раптово і недоброчливо’.

Крім цього, у результаті аналізу емпіричного матеріалу була зафіксована значна кількість дієслів із додатковою семантичною ознакою, для яких суспільно-соціальна дія визначається як «правова» (22 лексеми, що складає 15,94 % англійських КЕД директивної каузативності). Загальну ФТ дієслів цього підтипу можна представити у вигляді «Х правовою дією v1 каузує Y не існувати / не бути дійсним». Базовою лексемою для каузативних дієслів даного типу в англійській мові є лексема *to abolish* «to officially get rid of a law, system, practice etc» ‘офіційно позбутися закону, системи, практики тощо’.

Слід зазначити, що в досліджуваній мові функціонують КЕД, які вказують на використання правової дії, але не містять подальшої деталізації каузатора каузативної ситуації, диференціюючись в залежності від об’єкта каузативної ситуації, наприклад, англ. *to abrogate* «to officially end a law, an agreement, etc» ‘офіційно завершити закон, угоду і т.д.’, *to rescind* «to officially state that a law, contract, decision, etc. is no longer valid» ‘офіційно заявити, що закон, угода, рішення і т.д. більше не дійсні’, де об’єктом каузативної ситуації виступає закон або офіційна угода.

4. Висновки.

4.1. Одиниці дослідження репрезентують похідну складну категорію мови, яка комбінує у своїй семантичній структурі три фундаментальні універсальні категорії мови: каузативність, екзистенційність та заперечення, а також характеризуються спільною формулою тлумачення «Х дією v1 каузує Y (не)існувати/ (не)бути у стані v2».

4.2. Директивні КЕД англійської мови поділяються на три підтипи: 1) КЕД без додаткових семантичних ознак; 2) КЕД з вказівкою на додаткові СО причини/способу дії; 3) КЕД каузативності за допомогою протиправної дії. Найчисельнішими в англійській мові є ЕД директивної каузативності з додатковими СО (60,87 %) меншу кількість становлять ЕД директивної каузативності правової дії (15,94 %).

4.3. Перспектива подальшого дослідження полягає у зіставному дослідженні КЕД в англійській та українській мовах.

Аннотація. В данной работе рассматриваются семантические типы директивных каузативных экзистенциальных глаголов (далее КЭГ) с семой отрицания в английском языке. Определено, что каузативность, экзистенциальность и отрицание являются универсальными базовыми категориями языка. С целью выявления семантических типов в английском языке был проведен количественный анализ эмпирического материала. В результате проведенного исследования были выделены три основные группы директивных КЭГ с семой отрицания, а именно: 1) КЭГ без дополнительных семантических признаков; 2) КЭГ с указанием на дополнительные семантические признаки причины/способа действия; 3) КЭГ каузативности с помощью противоправного действия.

Ключевые слова: каузативность, каузативные глаголы, экзистенциальные глаголы, отрицание, семантика.

Abstract: The main concern of this article is the semantic analysis of the directive causative existential verbs (then CEV) with the seme of negation on the basis of the English language. It has been determined that causation, existention and negation are base universal language categories. Quantitative analysis of the empiric material is done with the aim of indicating the semantic types in the language investigated. As a result, of the study three main groups of directive causative existential verbs with the seme of negation were set off, namely: 1) CEV without additional semantic features; 2) CEV with indication on additional semantic features of cause / mode of action; 3) CEV causation through illegal actions.

Key words: causation, causative verbs, existential verbs, negation, semantics.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Залужна О. О. Привативні дієслова в англійській та українській мовах : дис. ... канд. філол. наук . Донецьк, 2014. 283 с.
2. Арутюнова Н. Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы [6-е изд.]. М. : УРСС, 2009. 383 с.

3. Dahl Ö. Typology of Negation. *The Expression of Negation* / L. R. Horn (ed.). Berlin, N.Y. : Walter de Gruyter, 2010. P. 9–38.
4. Баклагова Ю. В. К вопросу о каузальности и каузативности в системе языка. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2008. Вып. 10(38). С. 26–30.
5. Болдырев Н. Н. Категориальное значение глагола. Системный и функциональный аспекты. 2-е изд. М. : УРСС, 2009. 171 с.
6. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. 2-е изд., испр. М. : УРСС, 2005. 351 с.
7. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика : Синонимические средства языка. 2 изд., испр. и доп. М. : Школа «Языки рус. культурь», 1995. 472 с.
8. Абросимова Т. Е. Функционально-семантическая категория посессивности во французском языке. *Теоретические проблемы функциональной грамматики* : Всерос. науч. конф., 26–28 сент. 2001 г. : материалы. СПб. : Наука, 2001. С. 226–234.
9. Кожокина А. В. Сравнительный анализ глагола to make и других каузативных глаголов. *Вестник СПбГУ*. 2012. Вып. 2. С. 154–168.
10. Shibatani M. Causativization. *Syntax and Semantics*. M. Shibatani (ed.). N.Y., San Francisco, London : Academic Press, 1976. Vol. 5. P. 239–294.
11. Павлова Е. Б. Структура функционально-семантической категории экзистенциальности в английском языке (пространственный и фазовый аспекты). *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. 2009. С. 9–17.
12. Мелекеецева Н. В. До питань про семантичну класифікацію предикатів наявності / відсутності. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология»*. 2011. Т 24 (63). №2. С. 433–437.
13. Падучева Е. В. Эффекты снятой утвердительности: глобальное отрицание. *Русский язык в научном освещении*. 2005. № 2(10). С. 17–42.

УДК 811.161.2.374

СТАТУС ПОНЯТТЯ «СЛОВНИКОВИЙ МАРКЕТИНГ» У СУЧАСНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

В. О. Мойсєєва, Г. В. Ситар

Анотація. У дослідженні проаналізовано погляди дослідників на маркетинг. Розглянуто статус поняття «словниковий маркетинг» у сучасній лексикографії. Визначено мету й основні етапи словникового маркетингу. Специфіка досліджуваної теми передбачає застосування аналітичного методу.

Ключові слова. Лексикографія, маркетинг, словниковий маркетинг.

Вступ. У сучасній економічній теорії та практиці розвинених країн світу стало давно звичним поняття «маркетинг». Маркетинг — прикладна економічна наука, яка передбачає використання різних методів ведення та представлення товару або послуги для широкого загалу споживачів. Загалом метою маркетингу є задоволення потреб покупців та одержання прибутку продавцем.

У сучасній науці термін *маркетинг* (від англ. *market* – ринок і *getting* – отримувати, захопити) вживається в кількох значеннях: 1) діяльність з передбачення, управління і задоволення попиту суспільства; 2) галузь економічної науки, яка займається вивченням такої діяльності та ін. Фахівці у галузі маркетингу акцентують увагу на потребі оцінки можливостей підприємства й використанні стратегічних ресурсів, вони прагнуть побудувати тривалі відносини зі споживачами, з'ясувати вимоги й побажання покупців щодо певного товару, що є основними параметрами якісного маркетингу.

Погляди вчених у визначенні маркетингу відрізняються [1; 2; 3; 4; 5 та ін.]. Загалом можна сказати, що концепції маркетингу з часом зазнали видозміни – від орієнтації на виробництво до орієнтації на збут і споживача. Класичним сьогодні вважають визначення Ф. Котлера, за яким «Концепція маркетингу – це одна з філософій управління, що має на меті визначення й задоволення потреб покупця за допомогою інтегрованих програм маркетингу для досягнення організаційних цілей. Маркетинг є соціальним і творчим